

MAGYAR BANKSZÖVETSÉG*

GAZDASÁGPOLITIKA 2005-BEN, HELYZETÉRTÉKELÉS ÉS JAVASLATOK

A hazai társadalmi-gazdasági közéletet jelenleg az éles megosztottság, még a tényeket illetően is eltérő megítélések, vélemények, nézetek jellemzik. Az azonban aligha vitatható, hogy a magyar gazdaság 21. század eleji fejlődése ellentmondásos; a gazdaságpolitika több ponton korrekciót igényel. Ez az anyag a követendő gazdaságpolitika fő jellemzőinek meghatározásához kíván segítséget nyújtani; a leginkább időszzerűnek tekinthető gazdaságpolitikai kérdésekben foglalja össze a banki szakértők véleményét. (A Bankszövetség egy-egy átfogó gazdaságfejlesztési kérdésben a továbbiakban is nyilvánosságra kívánja hozni álláspontját. Legközelebb a reálgazdaság fejlesztési ügyeiben tervezzük közreadni összefoglaló véleményünket.)

Első lépésként a következő fő témakörökben tartottuk szükségesnek – banki nézőpontból – tézisszerűen megfogalmazni a véleményünket:

- Milyen a magyar gazdaság jelenlegi fejlődése; fenntartható pályán haladunk-e vagy sem; milyen a helyzetünk a régiós versenytársakéhoz képest?
- Milyen irányban haladjon a fiskális és a jövedelempolitika közép- és hosszú távon? Melyek a költségvetési politika kívánatos változásai?
- Hogyan befolyásolta a követett monetáris politika a gazdaság fejlődését?
- Mi az eurőövezethez való csatlakozás kívánatos és lehetséges időpontja?

* A cikk a Magyar Bankszövetség Elnöksége által elfogadott „A gazdaságpolitika 2005-ben, helyzetértékelés és javaslatok” című munkaanyag alapján készült. Az anyag az Elnökség álláspontját tükrözi, készítésekor felhasználtuk a munkacsoport tagjai által készített – esetenként eltérő következtetéseket tartalmazó – egyes tanulmányokat, megjegyzéseket. A munkacsoport tagjai voltak: Antal László, MKB Rt. elnöki tanácsadó, Csillik Péter (szerk.), a Magyar Bankszövetség vezető közgazdásza, SZTE docens, Gál Péter, a Budapesti Corvinus Egyetem professzora, az MFB vezető közgazdásza, Dr. Szegő Márta, a HVB Bank Hungary vezető közgazdásza, Török Zoltán, Raiffesen Bank Rt., vezető elemző, Vojnits Tamás, az OTP Bank Elemzési Központjának igazgatója.

I. ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEK

A hazai banki közösség úgy ítéli meg: *a magyar gazdaság kielégítően fejlődik, s nincs válságközeleli állapotban.* Ugyanakkor azonban komoly *egyensúlyi problémákkal* küzd, amelyek megnehezítik a további fejlődést. Hazánk alapvető érdeke, hogy minél hamarabb átalakítsa azokat az államháztartási rendszereket, amelyek jelenleg drága és rossz minőségű szolgáltatást nyújtanak, magas szinten állandósítják a költségvetési hiányt, miközben kikényszerítik a gazdaság magas adóterhelését is. Mindez rontja a gazdaság versenyképességét.

a) A magyar gazdaság 2000–2004 között hozzávetőleg évi *4%-kal* növekedett. *A növekedési ütem* valamelyest meghaladta a közép-európai országok átlagát, s jelentősen az EU átlagát. A 2000-es évek elején a magyar gazdaság átmenetileg leért a beruházás- és exportvezérelt pályáról, 2004–2005-ben azonban ismét az export a növekedés fő húzóereje. A gazdaság finanszírozásában a *működőtőkebeáramlás* komoly szerepet játszik, az egy főre jutó működőtőke-állomány 2004-ben meghaladta a 4600 eurót, ami mintegy 10%-kal magasabb a csehországi értéknél, és több mint duplája a szlovákiaiainak.

A magyar gazdaság *eladósodottsága* 2001–2004 között 57,6%-ra emelkedett, de jelenleg is *kisebb* az eurózóna átlagánál, alacsonyabb a Stabilitási és Növekedési Paktumban megkövetelt maximális 60%-os értéknél. Bár a gazdaság eladósodottságának szintje elfogadhatónak tekint-

hető, ugyanakkor az államháztartás éves hiánya a GDP 3%-át lényegesen meghaladó mértékű volt 2001–2004 között minden évben, amelynek zömét (a GDP 4% körüli arányát) az adósságfinanszírozó hitelek kamatterhe tette ki. (Hasonló volt a helyzet egyébként Lengyel- és Csehországban, valamint Szlovákiában is.)

b) Az államháztartás jelentős *éves hiánya* és magas szinten stabilizálódott finanszírozási szükséglete egyértelműen azt jelzi, hogy az államháztartási rendszer nem hatékonyan működik, az alkalmazott költségvetési megtakarítási eszközök (az intézményi kiadások fűnyíró elv szerinti kurtítása) az egyensúly helyreállítása szempontjából döntőrészt hatástalanok, ugyanakkor rontják a szolgáltatások minőségét. A költségvetés magas hiánya magas adóterhelés mellett valósul meg, ami rontja a gazdaság versenyképességét. Az adómérséklés kívánatos, ha azt megalapozza a korábbinál hatékonyabb kiadási struktúra. A kiadási struktúra, vagyis az államháztartási alrendszerek hatékony átalakítása nélkül az *adók csökkentése* nem javít, hanem *ront* az egyensúlyi helyzeten.

Az államháztartás konszolidálása, illetve tágabban, a gazdaságpolitika *hitelességének helyreállítása* érdekében a következőket szükséges érvényesíteni:

- Az államháztartási *törvénynek* a költségvetés végrehajtásáról rendelkező részének olyan *megerősítése*, amely egy szabálykövető, szigorúbb költségvetési gazdálkodást kényszerít ki.
- Indokolt egy teljes körű, az államháztartás összes alrendszerére és az alrendszerek által működtetett *intézmé-*

nyekre kiterjedő átvilágítás a működési hatékonyság pontos felmérése, a teljesítmény mérését célzó követelményrendszer bevezetése.

- Az *önkormányzati* feladatelosztás és finanszírozás átalakítása a közigazgatási struktúra átalakításával párhuzamosan.
- A költségvetés *bevételtermelő* képességének javítása: az adó- és járulékalapok szélesítése a meglévő *adóterhek* fokozatos csökkentése mellett.
- A költségvetési kiadások GDP-arányos mérséklése, a *közfeladatokat* ellátó intézmények feladatainak és számának átfogó ésszerűsítése szükséges.

Az államháztartás alrendszerének korszerűsítése koncepciót, konszenzust, elhatározottságot és időt igénylő feladat.

Az államháztartás *jelenlegi szerkezetében a szükséges költségvetési kiigazítás* valójában *már nem megoldható*. Ezért az állami jövedelempolitika vezető elve kell legyen, hogy a költségvetési szférában a reálbérek a GDP növekedési ütemétől elmaradóan növekedjenek. Célszerű lenne ezt az elvet a társadalmi érdekegyeztetés kereteiben – az euróövezethez való csatlakozásunkig terjedően – ismételt elfo-gadtatni.

c) A *jegybank* – feladatához híven – markánsan az *inflációmérséklés* mellett kötelezte el magát. *Részben az indokolatlanul magasán tartott reálkamatok, részben pedig a kiadásvezérelt költségvetési politika vezetett oda, hogy a forintot több alkalommal is kisebb-nagyobb mértékű támadás érte, a hazai pénzügyi piacok volatilitása kifejezetten nagy*. A jegybank a kamatok indokolatlanul magas szinten

tartásával maga is hozzájárult az államháztartási hiány növeléséhez. Az utóbbi egy-másfél évben a jegybanki kamatdöntések átgondoltabbakká váltak. A jegybanki kommunikáció azonban nem következetes, még a jegybank alapcéljának, az árstabilitásnak az elérését sem segíti. A pénzügyi válság lehetőségének folyamatos emlegetése ugyanis beépülhet a várakozásokba.

Az ország kiegyensúlyozott fejlődéséhez – a költségvetési konszolidáció mielőbbi megkezdése mellett – elengedhetetlen a költségvetési reform monetáris politika által történő támogatása; a fiskális és a monetáris politika összehangolása, hitelességük helyreállítása.

d) Az euró bevezetése Magyarország szerződésben vállalt feladata, és egyúttal elemi érdek is. Az *euró bevezetése* nem önálló cél, hanem a gazdaság versenyképességét elősegítő *eszköz*. Ezért az előírt stabilitási követelményeket nem formálisan kell teljesíteni, hanem a fejlődés, a versenyképesség erősítése érdekében tartósan alacsony szinten kell tartani az államháztartás hiányát. *A fenntartható gazdasági növekedési pályára való maradéktalan visszatérés követeli meg az államháztartás fő alrendszerének átfogó korszerűsítését*.

A bankszféra az euróövezethez való mielőbbi, ésszerűen elérhető időpontban való csatlakozást támogatja. Az euróövezethez való csatlakozás jogi kötelezettsége egyben a *gazdaságpolitika hitelességének javítására* irányuló kényszer; s a fenntartható növekedéssel összhangban lévő gazdaságpolitikai kiigazítás szükségességének a felismerése.

Mindebből egyértelműen következik, hogy tovább már nem odázható az államháztartási reformok folytatása az egészségügy, a nyugdíjrendszer, a közlekedésfinanszírozás, az önkormányzati rendszer, a közszolgálat stb. területén. A rövid távon áldozatokat követelő reformok sikeres véghezviteléhez a politikai erők céltudatos és kompromisszumkész, több cikluson átívelő együttműködése szükséges.

A Magyar Bankszövetség ezért határozottan azt javasolja minden, az ország fejlődéséért felelősséget érző politikai erőnek, hogy hazánk sikeres fejlődése érdekében haladéktalanul állapodjanak meg a közigazgatás, az önkormányzati rendszer, az egészségügy, a jövőben elérendő adószint és -struktúra, valamint az oktatás stratégiai kérdéseiről, és a választásokat követően a kormány ennek alapján kezdje meg a részletek kidolgozását és a változtatások végrehajtását. A felsorolt kérdésekben lehet és kell is egyfajta nemzeti, társadalmi, szakmai konszenzust létrehozni, amihez a Magyar Bankszövetség mindenkor kész szakmai támogatást nyújtani.

II. A MAGYAR GAZDASÁG JELENLEGI FEJLŐDÉSE

A magyar gazdaság fejlődése a gyakran hallható két szélsőséges vélemény (fenntartható pályán haladunk versus pénzügyi válság bekövetkezése fenyeget) közötti állapottal jellemezhető. Jelenleg nem fenyeget pénzügyi válság, de a pálya sem fenntartható. A jelenlegi növekedési pálya azért nem tekinthető fenntarthatónak, mert a gazdaság úgy bővül, hogy közben az ál-

lamháztartás – s ehhez kapcsolódóan a fizetési mérleg – hiánya megengedhetetlenül magas. Az egyelőre kedvező nemzetközi tőkepiaci környezetben a külföldi befektetők mindeddig meglepő biztonsággal finanszírozták a növekedési pályát. Éppen ennek alapján vonták le többen azt a következtetést, hogy a jelenlegi növekedési pálya talán mégsem fenntarthatatlan. Lehetnek olyan kivételes történelmi időszakok, melyekben a korábban, más viszonyok között fenntarthatatlan pályák fenntarthatónak bizonyulnak. Ám ez rendkívül kockázatos, ezért nem célszerű erre alapozni. Vissza kell térni a nagyobb biztonsággal és olcsóbban finanszírozható fenntartható pályára. Jóllehet komoly pénzügyi válság veszélye rövidebb távon nem látszik, de a tartósan magas, az adósságráták automatikus emelkedését okozó hiány hosszabb távon a jövőbeni versenyképességet és a gazdasági növekedést ássa alá, ezért lényeges pályakorrekció indokolt.

A magyar gazdaság az ezredforduló után letért a fenntartható (finanszírozható) növekedési pályáról. A letérés a fenntartható pályáról kétségbevonhatatlanul annak következménye, hogy a fiskális politika agresszív keresletnövelésbe kezdett (1. táblázat).

A 2001–2002-ben megvalósult költségvetési keresleti expanzió többszörösen meghaladta azt a nagyságrendet, amit az anticiklikus pénzügypolitika indokolt volna, s a fiskális politika érdemi korrekciója 2002-t követően sem következett be, sőt, idén és jövőre újabb költségvetési keresletbővítés bekövetkezte valószínűsíthető. A többletkeresletet keletkeztető fontosabb tételek a következők voltak: a többlet-

1. táblázat
**Az államháztartás
keresletbővítő/-szűkítő hatása,
1999–2005**
(GDP %)

1999	-1,0
2000	-0,9
2001	+1,8
2002	+4,3
2003	-0,4
2004	-0,4
2005	+0,8

Forrás: MNB inflációs jelentések. Az adatok nem az általánosan elfogadott ESA 95 mérlegből származtatottak. Annál szigorúbbak, magukban foglalják a kvázifiskális tételeket is.

csős minimálbér-emelés, a nagymértékű lakástámogatások, valamint a szinte minden területre kiterjedő 50%-os közalkalmazotti béremelés. Mindezek közös jellemzője, hogy kivétel nélkül életszínvonallal kapcsolatos beavatkozások, ennélfogva tartós növekedésélénkítő hatásuk nincs. Eredményük nem a jövedelmi hullámzások csillapítása lett, hanem maguk is mesterséges hullámokat gerjesztettek. A döntések (elsősorban, de nem csak a lakástámogatások) további determinációkat keletkeztettek (a béremelések átterjedtek a versenyszférára, majd a transzferekre, a minimálberek emelését hamarosan követte adómentesség tételük stb.). Mindez csökkenti a kormányzat mozgásterét; a kiadásokat emelő állami döntések nem csak az államháztartás deficitjét növelték, de a bruttó hazai termék 3-4%-át elérő mértékben az állami újraelosztást is felduzzasztották. A megnövekedett újrael-

osztásból való visszavonulás talán nehezebb, mint a deficit leszorítása.

A fenntarthatóságot a fiskális kereslet (deficit) hirtelen növekedésén túlmenően más természetű folyamatok is aláásták. Az állam terjeszkedése már korábban megkezdődött, csak burkolt, nehezebben mérhető formában. Ebbe a sorba tartozik a helyi önkormányzatok „önálló” forrása-inak növekvő leterhelése normatív feladatokkal, a központi kormányzat és a helyi önkormányzatok közötti finanszírozási kapcsolatok mind szövevényesebbé válása és ezzel együtt az egységesen kint hagyott szja csökkenése (az államon belüli újraelosztás növekedése). E folyamat része volt a kormány jövedelemátcsoportosító képességét szinte korlátlanra növelő kétéves költségvetés. A pénzalapok, elosztási csatornák számának gyarapodása az állami preferenciák összehangolatlan-ságához vezetett, miközben a működtetésükkel kapcsolatos növekvő ráfordítások tulajdonképpen a fejlesztési célt szolgáló források elszívargását idézték elő. Ebbe a kategóriába sorolható az államon kívüli, “vállalati” formában bonyolított kvázi fiskális tevékenység. Az állami szerepvállalás növekedését jelezte az adókedvezmények és -mentességek gyors térnyerése is. A redisztribúció növekedése nem oka, hanem részben előzménye, részben következménye a makroegyensúly megbomlásának, a rendszer egyre sebezhetőbbé válásának.

Ugyancsak része a fenntarthatatlansághoz vezető folyamatnak az akkumulációs képesség gyengülése, a nemzetgazdasági (és ezen belül mindenekelőtt a háztartási) megtakarítási ráta csökkenése. Ennek kö-

vetkezménye volt a vállalkozói szféra beruházásainak lassulása, ami 2001–2002-ben visszaesésbe váltott. A csökkenés 2003-ban megszűnt ugyan, de ettől kezdve a beruházási forrásszükséglet növekedése fokozta a külső eladósodást. A gazdaság gyenge akkumulációs képessége megkérdőjelezheti, hogy a gazdaság a jelenlegi 4% körüli növekedést tartósan produkálni tudja-e. A tőkeigényesség ugyanis növekvő, a működőtőke-beáramlás egyre nagyobb szerepére pedig nem lehet építeni. Hosszú távon a legkritikusabb követelmény, hogy *az államháztartás fogyasztási jellegű kiadásainak a bruttó hazai termék körülbelül 5%-ának (jelenlegi árszinten 1100 Mrd Ft-nak) megfelelő mértékben kellene csökkenniük ahhoz, hogy a megnövekedett infrastrukturális fejlesztési kötelezettségeknek (EU transzferek bevonásával együtt) képesek legyünk eleget tenni a vállalkozói szféra beruházásainak dinamikus (évi 8–10%) növekedése mellett, s mindeközben a fizetési mérleg hiánya se haladja meg a még elfogadható, a GDP 5%-ának megfelelő limitet.*

A gazdasági teljesítmény régiós versenytársainkkal összehasonlítva kielégítő mértékben bővült. 2004-ben a GDP növekedése a felzárkózó és fejlődő országok összességében átlagosan 7,1%, Közép-Kelet-Európában 6,1% volt. Az öt közép-európai ország (Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Szlovénia és Magyarország) átlagos növekedése 2004-ben 4,9%-ot ért el, ami jelentősen meghaladta az előző év átlagát (2003: 3,6%), azonban továbbra is elmaradt a nagyon alacsony jövedelmű balti államok (7,1%), illetve Bulgária, Románia és Horvátország növekedési ütemétől (6,6%). A közép-európai országok közül több gazdaságban is – leginkább Lengyelországban és Szlovéniában – lassult a növekedés 2005 első negyedévében. A magyar gazdasági növekedés Csehország és Szlovákia mögött csak kismértékben esett vissza. (Csehország esetében idén két évre visszamenőleg jelentősen módosították a GDP adatot, a 2003. évit 3,7%-ról 3,2%-ra csökkentették, és – részben ennek alapján – a 2004. évit 4%-ról 4,4%-ra emelték.). A magyar gazdaságban nincsenek jelen a többi or-

2. táblázat

Éves GDP-növekedés Közép-Kelet-Európában (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	Átlag
Szlovákia	2,0	3,8	4,6	4,5	5,5	4,08
Magyarország	5,2	3,8	3,5	3,0	4,0	3,9
Szlovénia	3,9	2,7	3,3	2,5	4,6	3,4
Csehország	3,9	2,6	1,5	3,2	4,4	3,12
Lengyelország	4,0	1,0	1,4	3,8	5,3	3,1

Forrás: Nemzeti statisztikák és saját számítás.

szágban tapasztalt gyors és nagy konjunk-túraingadozások. Ez biztosítja azt is, hogy a magyar gazdaság Szlovénia mellett a legkiegyensúlyozottabban fejlődik az öt legfejlettebbnek tekinthető régiós ország között, és nemzetközi viszonylatban gyorsan növekszik (2. táblázat).

A magyar gazdaság növekedési ciklusai az EU-val megegyező irányúak, a növekedési ütem a következő években is legalább 2%-kal meghaladhatja az EU-átlagot. *A növekedési folyamatok – és problémák – az újonnan belépett EU-tagállamokéhoz hasonlók.* A fejlettebb közép-európai országokhoz képest nincs lemaradás, sőt az elmúlt 6-8 év fejlődése a legkiegyensúlyozottabb gazdasági fejlődésre utal. A balti országok növekedési folyamataival való összehasonlítás irreleváns, mert azok a gazdasági átalakulás eltérő fázisában vannak, s fejlettségi szintjük is alacsonyabb.

Hazánk erős tőkevonzó képességgel rendelkezik. Ennek egyik oka, hogy a liberalizált nemzetközi tőkeáramlás következtében a korábban érvényes közgazdasági hatásmechanizmusok megváltoztak. A konvertibilitás és a nemzetközi hitelpiacok globálissá válása miatt rugalmasabban lehet finanszírozni a költségvetési hiányt külföldről. Ez a folyamat, ami a folyó fizetési mérleg egyenlegét rontja, korábban bizonyára az árfolyam jelentős módosulását váltotta volna ki. Napjainkban azonban az árfolyamváltozás sem szükségszerűen jelentkezik, mivel a hiány tovább finanszírozható pótlólagos külföldi források felhasználásával. Pénzügyi válság nem fenyeget, de hosszabb távon az ilyen mértékű egyensúlyhiányhoz kapcsolódó kockázatok magasak.

A *beruházások* a megelőző évek átmeneti megtorpanása után 2004–2005-ben gyorsan bővülnek (2004: 7,8%; 2005. I. negyedév: 6,8%). Ennek legfontosabb összetevője az infrastrukturális beruházások növekedése, amelyek elsődlegesen állami beruházást jelentenek. A beruházások dinamikus növekedése jellemző a mezőgazdaságban (6,8%), az építőiparban (8,12%) és a kereskedelemben (19%).

Az *export* volumene 2004-ben dinamikusán, 17%-kal emelkedett. 2005 eddig eltelt hónapjaiban továbbra is jelentősen bővült a kivitel, a dinamika azonban a tavalyi év azonos időszakához képest mérsékeltebb. *2004-ben az importot meghaladó exportnövekedés eredményeképpen a külkereskedelmi mérleg hiánya csökkent az előző évhez képest, s ez a kedvező folyamat 2005-ben is folytatódott.* A folyó fizetési mérleg hiánya azonban magas (2004: 8,9%), ami egyre kisebb mértékben függ össze a kereskedelmi mérleg alakulásával, sokkal inkább a jövedelemátutalások egyenlege a meghatározó a profitrepatriálás és a tőkekivitel növekedése miatt. Ezért a fizetési mérleg hiányának alakulása is árnyalt értékelést igényel: látni kell azt, hogy a hiány ugyan magas, de ez növekvő mértékben a hazai tőke kivitelére (pl. a környező országokban bankszolgáltatást, üzemanyag-ellátást nyújtó hazai nagyvállalatok fektetnek be) és a profitrepatriálásra vezethető vissza. Mindez rövid távon ugyan rontja a hazai folyó fizetési mérleg pozíciót, de hosszabb távon megnöveli a magyar gazdaság mozgásterét. A fizetési mérleg szerkezetében az elmúlt években elmozdulás történt, a növekvő és területileg is diverzifikálódó export (többek kö-

zött a növekedés részben a magyar működőtőke-export célterületeire irányult) lehetővé teszi a fizetési mérleg korábbiaknál kedvezőbb, olcsóbb finanszírozását.

2004-ben a *közvetlen tőkebefektetések* nagysága elérte a 3365 millió eurót, a GDP 4,41%-át, amivel Magyarország a világ 60 országát tartalmazó ranglistán a kilencedik. A nemzetközi tőkeáramlásban a 2001–2003 közötti időszak a kilencvenes évek második feléhez képest jelentős visszaesést hozott, mivel lezárult a nemzetközi fúziós hullámok meghatározó szakasza, kialakultak a globális vállalati hálók. Az elkövetkező néhány évben nem várjuk a globális nemzetközi tőkeáramlás gyors növekedését, bár 2004-ben 2003-hoz képest mintegy 10%-kal bővült a világon befektetett tőke nagysága. Magyarországon a tavaly befektetett külföldi működő tőke több mint háromszorosa a Szlovákiában beruházott tőkének. 2004-ben a külföldiek magyarországi közvetlen tőkebefektetései alakulásában a legfontosabb tényező a tőkekivonás erőteljes megtorpanása, valamint az újra befektetett jövedelmek növekedése volt. Az egy főre jutó befektetéseket nézve Magyarország egyértelműen a régió éllovasa: míg az egy főre jutó összes külföldi tőkebefektetés idehaza meghaladta a 4600 eurót, addig ez Csehországban 4120, Szlovákiában 1950 euró.

III. A FISKÁLIS ÉS A JÖVEDELEMPOLITIKA

Az ezredfordulót követő esztendőket agresszív és szinte kizárólag fogyasztási jellegű kiadásokra irányuló fiskális expan-

zió jellemezte. Ebben az időszakban a költségvetés a bruttó hazai termék kb. 6%-ának megfelelő többlet-vásárlóerőt pumpált a gazdaságba, nagyjából annyit, amennyi többletjövedelmet a gazdaság növekedése ugyanebben az időszakban produkált. A 2001–2002-ben létrehozott többletkereslet mértéke messze meghaladja azt a küszöbértéket, amikor még reálisan remélhető, hogy a fejlődés normál menetében a gazdaság regenerálódik, az egyensúlyzavarok csillapulnak, majd megszűnnek. *A markáns gazdaságpolitikai korrekció 2002-t követően elmaradt, ennek hiányában az újratermelődő egyensúlytalanság hosszú távon egyre inkább romboló következményeinek a felismerése viszont (sajnos) hiányzik. Idén és jövőre újabb költségvetési expanzió bekövetkezte valószínűsíthető.*

A kormányzat, tudomásul véve (nem kis mértékben az EU nyomására) a korrekció elkerülhetetlenségét, az óvatos, kis lépésekben történő, egyensúlyhiány-csökkentés mellett döntött. Ennek megfelelően az eurózónához való csatlakozás határidejét 2008-ról 2010-re halasztotta, a GDP 0,5%-ában (utóbb már 0,7%-ában) jelölték meg az éves deficitcsökkentési követelményt. A program egyben az állami újraelosztás szerény szűkítését is megcélozta, ezzel némi teret nyitva az adószint csökkentésére is. A gazdaságpolitikai gyakorlat próbálta is követni ezt az irányvonalat. A kormány 2003 ősze óta sorozatosan korlátozta a szakmai kezelésű fejezeti előirányzatokat, szigorította a tárca- és az intézményi tartalékok felhasználási szabályait, visszafogta az állami beruházásokat az autópálya-építésen kí-

3. táblázat

Fiskális deficit és elsődleges egyenleg a visegrádi országokban, 2001–2004

(a GDP %-ában)

	Magyarország	Lengyelország	Csehország	Szlovákia
2001 deficit	-3,7	-3,9	-5,9	-6,0
elsődleges egyenleg	1,0	-0,7	-4,8	-2,0
2002 deficit	-8,5	-3,6	-6,8	-5,7
elsődleges egyenleg	-4,5	-0,7	-5,2	-2,1
2003 deficit	-6,2	-4,5	-11,7	-3,7
elsődleges egyenleg	-2,2	-1,6	-10,3	-1,2
2004 deficit	-4,5	-4,8	-3,0	-3,3
elsődleges egyenleg	-0,2	-2,2	-1,8	-1,1

Forrás: Eurostat 2005/39. (március). Az adatok ESA 95 rendszerben az elfogadott korrekciókkal (nyugdíj-reform, illetve ÁFA) értendők. A 2004. évi adatok előzetesek, a kormányzat által 2004 szeptembe-reben valószínűsített és az EU által elfogadott állapotokat tükrözik. A benyújtott zárszámadás szerint a magyar 2004. évi egyenleg rosszabb, a GDP 4,9%-a.

4. táblázat

Az államadósság alakulása, 2001-2004

(a GDP %-ában)

	EU25	EU15	Euróóóna	Magyarország
2001	62,2	63,3	69,6	52,2
2002	61,7	62,7	69,5	55,5
2003	63,3	64,3	70,8	56,9
2004	63,8	64,7	71,3	57,6

Forrás: Eurostat 2005/39.

vüli körben. Egytől-egyig olyan típusú kiadáscsökkentéseket hajtottak végre, amelyek valósak ugyan, de széles játékeret engednek arra, hogy a kiadások rövid időre történő halasztásával, a már folyamatban lévő programok időbeli széthúzásával oldják meg az aktuális pénzügyi feszültségeket.

A kitűzött hiánycél megvalósíthatósága 2005-ben is kétséges. Az autópálya-építés költségeinek az államháztartásban történő elszámolása és ennek kapcsán az egymástól gyökeresen eltérő hiányértékek csaknem lehetlenné teszik a helyzet reális megítélését. A 2006-ra az adórendszerben bejelentett változások tovább csökkentik a költségvetés bevételeit (3. táblázat).

Az államháztartás helyzetét jellemző másik szintetikus mutató az államadós-ság, amely 2001 óta ugyan növekvő tendenciát mutat, de egybevetve az eurózóna, az EU15 vagy az EU25 adataival jelenleg sem tekinthető rossz értéknek. Az eladósodottság a jövőre nézve a magunk előtt görgetett kamatteher formájában komoly determinációt jelent (4. táblázat).

Az ismétlődő, gyakran már követhetetlen, visszamenőleges hatású korrekciók szinte átláthatatlanná teszik a valóságos folyamatokat. Az államháztartás helyzetére vonatkozóan ma a legbiztosabb, a kreatív könyvelésre legkevésbé érzékeny információ az államháztartás finanszírozási szükséglete. Ez viszont, ellentétben az államháztartás egyenlegével, magas szinten stabilizálódni látszik (5. táblázat).

Az egyre duzzadó, magunk előtt görgetett, ezért a kormányzat manőverezési terepét egyre szűkítő determinációkon túl a leginkább nyugtalanító a hitelesség meg-

gyengülése mind a fiskális, mind pedig a monetáris politika tekintetében. A hitelesség gyengülésében szerepet játszottak az évről évre ismétlődő év végi deficitkorrekciók, a feszített tervezés hőskorára emlékeztető (felsrófolt bevételi előirányzatokkal operáló) jelenségek ismétlődése, a többször korrigált konvergenciaprogram, az árfolyamsáv eltolása, a forint elleni spekulációk (valutatamadás). Ha a hitelesség meggyengül vagy megszűnik, bizonytalanná, néha egyenesen kiszámíthatatlanná válik elsősorban a nemzetközi tőkepiac reakciója és általában a piaci szereplők magatartása, ami mindenekelőtt az államháztartás finanszírozása szempontjából nagy kockázat.

Összegezve: a költségvetési politika mérlegét abban lehet megvonni, hogy a többletkereslet növekedését 2005-re nagy erőfeszítésekkel sikerült valamelyest megfékezni, és visszaállítani a beruházások és az export hajtóerején alapuló fejlődést.

5. táblázat

**Finanszírozási szükségletek/kapacitások
(1999–2005)**

(a GDP %-ában)

	Államháztartás	Háztartás	Vállalat	Külföld
1999	-5,9	6,8	-8,1	-7,2
2000	-4,2	6,0	-9,9	-8,1
2001	-5,2	5,2	-5,6	-5,6
2002	-8,9	2,6	-0,7	-6,9
2003	-8,5	0,1	-0,7	-9,0
2004	-8,3	2,0	-2,2	-8,5
2005	-8,4	2,4	-2,2	-9,4

Forrás: MNB, a 2005. évi előrejelzés a nyári helyzeten alapul.

Fordulat azonban nem következett be a gazdaság stabilizálásában, a hitelesség helyreállításában. A deficit szerény szűkítése a jövőt terhelő determinációk növekedése, a költségvetési elszámolások áttekinthetlenebbé válása és a kvázifiskális tranzakciók expanziója árán valósult meg. A válságtól távol állunk, de a stabil fejlődési pályához sem sikerült jelentősen közelíteni.

A kormány, abból kiindulva, hogy átütő erejű reformok megvalósítására a kormányzati ciklusban már nincs elegendő idő, meghirdette a 100 lépés programját. Ez a holtpontról való kimozdulás meglehetősen kockázatos esélyét hordja magában. E javaslatok, illetve döntések céljai jórészt racionálisak (a gazdaság kifehéritése, az aktivitás ösztönzése, a biztosítási elemek lépcsőről lépésre való megjelenítése az egészségügyben, a családtámogatás átszabása, az első óvatos lépések megtétele a tőkejövedelmek adóztatása felé stb.), pozitív hatásuk időbeni kifutása azonban bizonytalan, ezért költségvetési egyensúlyjavító hatásukat beépíteni a pénzügyi (adóbevételi) tervekbe semmiképpen nem elfogadható.

A napirendre került programok közül mind azonnali (egyensúlyi) hatását, mind pedig hosszabb távú következményeit tekintve az adórendszer átalakítása a legfontosabb (egyben a legkockázatosabb). Főbb elemei a következők:

- a normál áfakulcs leszállítása 25%-ról 20%-ra 2006-ban;
- ugyancsak 2006-ban 2 százalékponttal csökken az szja maximális kulcsa, és 2006–2010 között fokozatosan tolódik

ki a felső adókulcs sávhatára, amely ekkorra már eléri a 3 millió forintot;

- változik a családi adókedvezmények rendszere: megduplázódik a családi pótlék, miközben az adókedvezmény jövedelemhatártól, illetve gyerekszámától függően degresszív, illetőleg meg is szűnik (a limitek menet közben módosultak);
 - ugyancsak 2006-ban 5 millió forintos értékhatárig 10%-ra csökken a társasági adó;
 - az iparüzési adó 2006-ban teljes egészében leírható a társasági adó alapjából, majd 2008-ban meg is szűnik. (Ez részben a költségvetést terheli, részben valamilyen, a vállalkozókat terhelő helyi adó lép majd a helyére. A megoldás még tisztázatlan.);
 - az EHO, amely a korábbi döntés alapján ez év novemberében is csökken, 2006 őszén megszűnik, továbbá 2007-ben 3%-kal, 2009-ben további 2%-kal csökken a munkáltató által fizetendő tb-járulék;
 - a minimálbérek a létminimumhoz kötik, mégpedig a képzettségtől függő, differenciált mértékben;
 - a 100 millió forintot meghaladó értékű ingatlanok után luxusadót vezetnek be;
 - változik a tőkejövedelmek adóztatása (kamatadó, árfolyamnyereség-adó);
 - kisebb mértékben, de sor kerül a kedvezménylimitek további szigorítására is.
- Az elhatározott lépések összességükben kockázatosak. Ellentételik a költségvetés kiadási oldalán bizonytalan:*
- a jövő évi módosítások közül nagyságrendjénél fogva az áfa a legjelentő-

6. táblázat

**A tervezett adóváltozások közvetlen és közvetett
költségvetési hatása**

(Mrd Ft)

	2006	2007	2008	2009	2010	Összesen
Áfa	- 166	-	-	-	-	- 166
Szja	- 66	- 30	- 30	- 84	- 141	- 351
TÁSA	- 13	-	-	-	-	- 13
Iparűzési adó	- 18	-	- 145	-	-	- 163
Munkáltatói tb.	- 42	- 240	-	- 110	-	- 392
Luxusadó	+ 5	-	-	-	-	+ 5
Összesen	- 300	- 270	- 175	- 194	- 141	- 1080
Ellentételező hatások*	+ 106	+ 55	+ 55	+ 55	-	+ 271
Mindösszesen	- 194	- 215	- 120	- 139	- 141	- 809

* Az ellentételek az adózással összefüggő közvetett hatások: a minimálbérek emelkedésének járulékvonzata és az áfacsökkenés forgalomművelő hatása.

sebb. Hatására kevésbé térnénk el az uniós tagországoktól a normál kulcs mértékében. A jövő évi meghatározó adópolitikai lépésnek, vagyis az áfa-csökkenésnek érdemleges versenyképesség-javító hatása nincs. A maximális áfakulcs csökkentése persze hosszú távon indokolt lehet az európai piac (és ebben az árak) egységesebbé tétele jegyében (az EU vonatkozó előírása a normál kulcs minimumát 15%-ban rögzíti). Közvetlen versenyképességi kérdéstről – eltérően a tb-járulék mértékétől – itt nincs szó, ellenben az amúgy is rossz költségvetési pozíciót tovább rontó hatása miatt igencsak kockázatos a lépés, ráadásul újra táplálhatja a fogyasztás növekedését, miközben nagy nehezen éppen csak sikerült úrrá lenni egy – szintén magunk által előidézett, mesterséges – fogyasztási boomon.

- a másik jelentős változás a személyi jövedelemadóztatást érinti. A maximális kulcs két százalékponttal csökken, ez már 2006-ban belép, a sávhatár fokozatosan kitolódik (ez inkább a későbbi éveket érinti). A várható adóbevételek kiesés 2006. évi szinten meghaladja a 60 Mrd Ft-ot. Beletartozna azonban ebbe a gondolkörbe az adókedvezmények leépítése (az adóbázis szélesítése), amire most csak fokozatosan, inkább jelképesen kerül sor. De ide kíváncsóna az adójóváírások kiiktatása is. Ami ezen a területen 2006-ban történik, az növeli a jövedelemegyenlőtlenségeket, de feltehetőleg kevésbé növeli a fogyasztást. Az érintett tehetősebb rétegek inkább megtakarítanak vagy befektetnének, legalábbis rövid távon. Fogyasztási fellendüléstől önmagában az intézkedés hatására nem kell tartani, de a gazdasági aktivitás sem nő.

- a harmadik lényeges lépés a családtámogatási rendszer átalakítása. Ezek a változások valamelyest növelik a családtámogatások összegét, lényegük azonban a kedvezmények elosztási elvének a változtatása, lehetőleg úgy, hogy a kedvezményeik egy részét elvesztő csoportok ne járjanak rosszul. A változtatás elve: ne a magasabb jövedelműek részesüljenek nagyobb gyermek támogatásban, ami nyilvánvalóan szociálisan igazságosabb.

Nem csak a költségvetési pozíció romlása jelenthet veszélyt, de az is, hogy az intézkedések középpontjában álló áfa-csökkentés egy újabb mesterséges fogyasztásnövekedési hullámot gerjeszt. Hosszabb távon azonban indokolt az adócsökkentés, mivel fejlettségünkhöz képest 3-4%-kal magasabb az adóterhelés, mint az OECD országokban. Egyes adók gazdaságromboló hatása (jelenlegi formájában az iparüzési adó) közismert.

IV. KÖLTSÉGVETÉSI POLITIKÁNK KÍVÁNATOS VÁLTOZÁSAI

Az érdemi, átfogó változtatások eredményei középtávon mutatkozhatnak meg. Rövid távon a felszaporodott problémák miatt nincs mód arra, hogy jelentős változtatásba kezdjen a gazdaságpolitika, mivel ez az egyensúlyi viszonyok komolyabb megbomlását eredményezné. Ezért a mindenkori kormánynak nem kapkodó módon, rövid távú szemlélettel kell közelítenie a problémák megoldásához. A költségvetés kiadási oldalának lineáris csökkentése (köznap nevében a fűnyírólv-

vel) tovább nem folytatható, a tartalékok itt kimerültek, a rendszerek romló hatékonysága a várható válasz az ilyen jellegű lépésekre.

A magyar adóterhelés a fejlettségünkhöz képest magas, *távlatilag* mindenképpen indokolt az adóterhelésnek a fejlettségi szinthez való igazítása, feltéve, hogy a kiadási oldalon ennek ellentétét a nagy elosztórendszerek és vezetékes (pl. vasút, stb.) szolgáltatások átalakításával megteremtették. A GDP-arányos összadóterhelésnek azonban jelenleg csak kisebb mértékű csökkentése lehetséges. *Nagyobb csökkentés a tovább már nem halasztható teljes államháztartási reformot követően kivitelezhető.*

A legfontosabb a gazdaságpolitika *hi-telességének* a visszaszerzése. A költségvetési egyensúly – illetve tágabban, a hi-telesség – helyreállítása érdekében a következők érvényesítése szükséges:

- Az államháztartási törvénynek a költségvetés végrehajtásáról rendelkező részének a megerősítése, egy szabálykövető, szigorúbb költségvetési gazdálkodás – törvény általi erősebb – kikényszerítése érdekében.
- Indokoltnak látszik *egy teljes körű, az államháztartás összes alrendszerére és az alrendszerek által működtetett intézményekre kiterjedő átvilágítás a működési hatékonyság pontos felmérése érdekében.*
- Az önkormányzati feladatelosztás és finanszírozás újragondolása a közigazgatási struktúra átalakításával párhuzamosan.
- A költségvetés bevételtermelő képességének a javítása az adó- és járulékal-

pok szélesítése, a meglévő adóterhek jelentős csökkentése és új adófajták bevezetése mellett.

- A költségvetési kiadások GDP-arányos mérséklése. A javadalmazás emelésével, új ösztönzők beépítésével párhuzamosan drasztikus racionalizálás, a közfeladatokat ellátó intézmények átfogó ésszerűsítése.

A kontinentális Európa szociális szempontokat előtérbe helyező gazdaságpolitikájának átalakítására egyre erőteljesebbek a külső és a belső kényszerek. Ez azt követeli meg, hogy a szociálpolitikai és gazdaságpolitikai szempontok ne keveredjenek egymással, s a fiskális, monetáris és fejlesztéspolitika elsősorban a kompetitív keretfeltételek biztosítására törekedjen. Ez a nemzetközi feltételrendszer határozza meg alapvetően a hazai gazdaságpolitikai feladatokat is. Ezek figyelembevételével törekedni kell arra, hogy a gazdasági fejlődés ne belső ösztönző tényezőkön alapuljon, mert az kvázi importhelyettesítő hatással jár, ami korlátozza a technológiai fejlődést. A meghatározó nemzetközi folyamat a globalizáció, ezért nélkülözhetetlen a kompetitív előnyök fenntartása, erősítése.

Az elmúlt hónapokban meghirdetett fokozatos reformlépések a döntéshozók reményei szerint indirekt költségvetési reformot indítanak el, és fokozatosan kikényszeríthetik a különböző alrendszerek alkalmazkodását és a hatékonyság növelését. A költségvetés 2006-ban olyan kényszerpályára kerülhet, ami a radikális reformot egyszerűen elkerülhetlenné teszi. Ez az alkalmazkodási és reformkényszer néhány éves távlatban a magyar gaz-

daság fejlődésére nézve kedvező folyamat. Az adórendszer átalakításával kapcsolatban a további fokozatos struktúraátrendezés javasolható. Kedvező esetben liberalizált pénzügyi piacok mellett a költségvetési hiány finanszírozása a belső források kiszorítása nélkül, illetve az állam belső finanszírozási források iránti keresletének az emelkedése nélkül megoldható lehet, ezért a hiány jelenleg a beruházásokat nem fogja vissza, ugyanakkor pedig nem hat az infláció növekedésére. E kedvező helyzet tartós fennmaradására hosszabb távon nem építhetünk.

V. A MONETÁRIS POLITIKA

A monetáris politika feladatait a Jegybanktörvény szabályozza. A jelenlegi törvény összhangban van azokkal az EU szintű jogszabályi előírásokkal, melyek a tagországok monetáris politikájára vonatkoznak. Mindezt a jegybank elsődleges céljának az árstabilitás biztosítását tekintette. Az elkövetkező időszakban, az euró bevezetése előtt, a monetáris politika számára a szokásos kihívások mellett az ERM II árfolyamrendszerhez való csatlakozás előkészítése, majd az adott rendszer működtetése lesz a feladat. Ebben a merrev rendszerben, a nemzetközi tőkepiaci kondícióktól is függő, ingadozó tőkeáramlások mellett igen nehéznek bizonyulhat majd a kamatokat két éven át oly módon menedzselni, hogy ezek az elvárások mint célok ne keveredjenek konfliktusba az MNB elsődleges céljával, az infláció letörésével, és közben a pénzügyi stabilitás se szenvedjen csorbát. Ebben a

7. táblázat

Írányadó kamatláb és az infláció alakulása egyes országokban (%)

	Kamat			Infláció	
	2004. I. 1.	2004. XII. 31.	2005. VI. 22.	2004. I–XII.	2005. IV. hó
USA	1	2,75	3,0	2,7	3,5
Eurózóna	2	2	2,0	2,1	2,1
Csehország	2	2,5	1,75	2,8	1,4
Lengyelország	5,25	6,5	5,5	3,6	3,1
Magyarország	12,5	9,5	7,0	6,8	3,8
Szlovákia	6,0	4,0	3,0	7,6	2,5

Adatok forrása: FXstreet.com, Eurostat.

nehéz feladatban a monetáris politika számára a legnagyobb segítséget egy kiszámítható, prudens költségvetési politika jelentheti.

Bár az *ezredforduló után kialakult helyzetnek a kiindulópontja*, első számú okozója kétségtelenül *a fiskális politika volt, az egyensúlyhiány tartósulásához és mindenekelőtt ingatagságához a monetáris politika is hozzájárult, amennyiben a kamatszintet akkor is igen magasan tartotta, amikor a forint a sáv erős szélét már majdnem elérte, és a forint további erősödésére irányuló spekuláció közvetlen veszélye fenyegetett. A jegybank akkor sem próbált meg lassan kihátrálni a magas kamatokból, amikor már a piac idegessége elmúlt.* A kamatokon keresztüli szabályozás a gyakorlatban az árfolyamsáv erős széle és a 260-265 Ft közötti sávban, de 2004 nyarától leginkább a sáv erős széle közelében tartotta a forintot. Ez drága volt a költségvetés, hátrányos az exportőr (és a hazai piacra eladó, de a nemzetközi kereskedelemben potenciálisan részt vevő javakat előállító termelő),

ellenben előnyös a rövid távú, erősen kockázatkedvelő befektető számára, miközben a konvergenciajátékra alapozó hosszú távú befektető egyre jobban elbizonytalanodik. A kiindulópont az volt, hogy a jegybank eleve feltételezte, hogy a fiskális politika a konfliktus halogatása vagy kerülése jegyében nemigen vállalkozik megszorító intézkedésre, a fiskális politika pedig eleve feltételezte, hogy a monetáris politika érzéketlen döntéseinek növekedési áldozatot okozó következményére. Mindez végül a magas magyar kamatszint fennmaradásában csapódott le (7. táblázat).

Az elmúlt időszak adatai is azt támasztják alá, hogy Magyarországon az irányadó kamatszintnek csak visszafogott szerepe van a gazdasági növekedésben, illetve az inflációs folyamatok befolyásolásában. Lényegesen nagyobb hatása van ugyanakkor az árfolyamesatornának az infláció alakulására, ami viszont hatással van a gazdasági növekedésre és a munkanélküliségre is. A jegybank az árfolyamon keresztül kismértékben, de befolyásolni

képes reálgazdasági folyamatokat. A magyar monetáris politika az utóbbi években nem járult hozzá a kedvezőtlen nemzetközi konjunkturális folyamatok ellensúlyozásához. A legfontosabb nemzetgazdaságokban a reálkamat-szintek általában jóval kisebbek, mint a magyarországi. *A hazai kamatpolitika jelentős hatást gyakorolt a költségvetési hiány növekedésére is, az emelkedő kamatkidadások révén. A jelenlegi hazai irányadó kamat mintegy 4%-ponttal haladja meg az euró irányadó kamatot. Azaz, ha euróban finanszíroznánk az államadósságot, akkor annak kamatterhe kevesebb mint fele lenne a jelenleginek, s a GDP-hez viszonyított államháztartási hiány is legalább 2%-ponttal kisebb lenne.*

Bár a magyarországi kamatszint nemzetközi összehasonlításban továbbra is magas, a magas reálkamat eredményeképpen jelentős nagyságú tőke áramlik be az országba. Emiatt a jegybank befolyása az árfolyamra az alapkamaton keresztül 4mérsékelte, sokkal meghatározóbbak a nemzetközi likviditásbőség következtében is megnövekedett spekulatív áramlások. Az utóbbi időben megnőtt a likviditás a magyar piacon, ez strukturális átrendeződéssel is járt: egyre inkább a rövid lejáratú, alacsonyabb kamatkockázatú eszközök felé fordulnak a befektetők. A nemzetközi befektetői környezet olykor gyors és kiszámíthatatlan változása miatt a kamatszint különböző piaci folyamatok mellett eltérő hatást gyakorol a külföldi befektetőkre: egyes esetekben elegendő az itt tartásukra, míg más esetekben elégtelennek bizonyulhat. A jelenlegi spekulációs mozgások miatt kiszámíthatatlan a

befektetők viselkedése: több külső ok is elindíthatna egy kamatsökkentési spekulációs folyamatot, aminek következtében a piaci likviditás az állampapírokba kezdene áramlani. A befektetői hangulatváltozások fokozott magyarországi szerepe miatt azonban nem lehet azt sem kizárni, hogy ez a likviditás inkább a kivonulást választja, ami jelentős piaci átrendeződést, a külföldiek kezében lévő állampapír-állomány csökkenését és forintgyengülést okozna.

A jegybank utóbbi években követett kamatpolitikája – a legutolsó egy-másfél éves időszakot nem számítva – több alkalommal hozzájárult a fiskális politika mellett a valutatámadás kialakulásához. (Az egyik esetben a középárfolyam megváltoztatása volt a kiváltó ok). A monetáris politika hitelessége gyengült, a hazai pénzpiacok volatilitása nőtt. A monetáris politika hitelességének gyengülésében szerepet játszott és játszik a hibás jegybanki kommunikáció is.

VI. A PRIVATIZÁCIÓ

A globális folyamatok meghatározó következménye az állam gazdasági szerepvállalásának módosulása, ami elsősorban az állami beavatkozási formák átalakulását eredményezte, nem pedig szerepének a csökkenését. A nemzetközi összehasonlítás azt mutatja, hogy a privatizációs hullámok szinte követik a világgazdasági liberalizáció szakaszait. A szektorok államtalanításának sorrendje nagyon hasonló az egyes országokban, de a privatizációs motivációk nem egy időben, hanem fázis-

eltolódással jelentkeznek. Jelenleg a privatizációnak az a szakasza zajlik még a hagyományosan etatista országokban is, amely elsősorban azokat a hagyományos szolgáltató cégeket érinti, melyekről korábban úgy gondolták, hogy „immunisak” a privatizációval szemben. Kiderült, hogy a nemzetközi liberalizáció jelenlegi fázisában állami kézben még ezek hatékony működtetése is egyre nehezebb. A privatizációval kapcsolatosan az a hazai szakmai konszenzus, hogy általában véve támogatni kell a privatizációt, ugyanakkor az állam társadalom- és gazdaságszervezői, szabályozói és tulajdonosi funkcióit célszerű együttesen elemezni.

Véleményünk szerint a privatizáció hazánkban a piacgazdasági átalakulás nélkülözhetetlen eleme volt, s a folyamat egésze sikeresen zajlott le. Jóllehet a tömeges privatizáció folyamatán a magyar gazdaság túljutott, egyes esetekben a jövőben is elkerülhetetlen lesz a jelenleg állami tulajdonban lévő eszközök magánosítása. A magyarországi jogbiztonság megingásának még a látszatát is el kell kerülni. A privatizációs szerződések esetleges felülvizsgálatának lavinája a pénzügyi stabilitást is maga alá temetné. A külföldi beruházók elbizonytalanodása és az újabbak elrettentése – a Közép-Kelet-Európában a működő tőkéért folyó kíméletlen versenyben – beláthatatlan következményekkel járna mind a foglalkoztatásra, mind a növekedésre és a pénzügyi rendszerre. Ezért a politikának minden ilyen irányú törekvést egységesen el kell utasítania.

A még állami tulajdonban lévő vagyontárgyak értékesítése elsősorban jöve-

delmezőségi alapon elbírálható. A Malév, a vasúti áruszállítás, a tömegközlekedési szektorok, kórházak, közüzemek (ami még maradt) privatizációja nem képez egy homogén csoportot. A Malév a mai globális környezetben és magában az Európai Unióban is versenyképtelen, a vasúti áruszállítás különböző szegmensei regionálisan ígéretes vállalkozásokká válhatnak. Az állam mint tulajdonos azonban általában nem képes olyan üzleti teljesítményeket kikényszeríteni, mint a magántulajdonos: a magántulajdonos nem akar veszíteni – az állam „puha korlát” a veszteségekkel szemben. A magyar vállalkozói szektor és a munkaerőpiac viharos gyorsasággal befogadta/átvette a legfejlettebb üzleti, technológiai kultúrákat, felzárkózásunk a pénzügyi szektorban is ugrás-szerű volt. Ez előnyt is jelent a nyugat-európai kultúrákkal szemben, ahol a kultúraváltási kényszerek nagyobb konzervatív ellenállásba ütköznek.

VII. AZ EURÓ BEVEZETÉSE

Helytelen leegyszerűsítés az euróbevezetés időzítésével kapcsolatos minden olyan megközelítés, amely egy konkrét kiadásfajtát (pl. útépités) vagy valamilyen más forrásigényes állami intézkedést állít szembe a stabilitási kritériumok elérésének a kényszerével. A tévedést az okozhatja, hogy az államháztartásnak a deficitből adódó közvetlen keresleti hatása nyilvánvalóan kisebb lesz egy gyorsabb konvergencia esetén, mert az adott időhorizonton kevesebb felhalmozott hiány, azaz kiadástöbblet jelenik meg a gazdaságban.

Ugyanakkor megfelelő kiadási szerkezet és alacsonyabb újraelosztási hányad mellett egy gyorsabb konvergencia nem hogy nem szükségszerűen jelent alacsonyabb gazdasági növekedést, hanem megfelelő implementáció esetén a stabilitás, a várakozások kedvező alakulása, a versenyképesség és így a beruházások növekedése révén növeli a gazdaság kibocsátását. Erre jó példával szolgál néhány, korábban az EU periférián lévő, később az euróövezethez csatlakozott gazdaság. Egy a bejelentettnél későbbi euróbevezetés, azaz a már többször módosított konvergenciapálya ismételt csúsztatása esetén viszont az alábbi kockázatokkal kell szembenézni:

- *Folyamatos költségvetési lazítás, növekvő államadósság:* a céldátum többszöri módosítása jelentősen növeli a további fiskális felpuhulás kockázatát. Az elmúlt évek költségvetési politikája rávilágít arra, hogy külső kényszer nélkül lazul a költségvetési fegyelem, fokozott az államadósság növekedéséhez vezető felelőtlen költségvetési gazdálkodás veszélye.
- *Tovább romló külső egyensúlyi pozíció:* a költségvetés további felpuhulása természetesen a folyó fizetési mérleg romlását eredményezné. Hüvelykujj-szabályként megfogalmazható, hogy a szélesebb értelemben vett államháztartási hiány 1 százalékpontnyi GDP-arányos emelkedése a folyó fizetési mérleg deficit 0,5 százalékpontnyi emelkedését vonja maga után. A hiány további emelkedése különösen kockázatos egy olyan gazdaságban, ahol egymás után a harmadik év zárul 9% közeli deficcittel.
- *A folyó mérleg finanszírozásának nehézségei:* a 2003. év jól példázza, hogy csak valutaleértékelődés és kamatemelkedés mellett volt lehetséges a növekvő deficit finanszírozása. Az elmúlt másfél évben a kedvező külső tőkepiaci környezet különösebb nehézség nélkül lehetővé tette a változatlanul magas hiány fedezését. De ez nem lesz mindig így. A külső feltételek viszonylag rövid idő alatt is romolhatnak, ami a befektetői várakozások gyors megváltozását válthatja ki.
- *Növekvő árfolyamkockázat:* az előbbi két folyamatból következően nő annak a kockázata, hogy a fenntarthatatlannak ítélt pályáról egy jelentősebb mértékű valutaleértékelődésen keresztül tér vissza a gazdaság az egyensúlyi pályához. Mértéktől függően, egy árfolyamváltozás jelentősen ronthatja a belföldi szektorok vagyoni és jövedelmi pozícióit, ami viszont kedvezőtlen a növekedési lehetőségekre nézve; a növekvő árfolyamkockázat szükségessé teheti a kamatok magas szinten tartását, ami minden gazdasági szereplőnek komoly további veszteséget okozhat.
- *Romló versenyképesség:* egyrészt az imént említett folyamatok, másrészt a régióbeli relatív pozíció megváltozása miatt az euróbevezetés halogatása kedvezőtlen az ország versenyképességére nézve. Ha a régióban lévő EU-tag versenytársak közül Magyarország utolsóként, a többiektől jelentősen elmaradva vezetné be az eurót, annak elsősorban 2010-től lenne kedvezőtlen hatása a versenyképességre, amikor a régiós versenytársak már bevezették az eurót,

Magyarország viszont még nem. Az árfolyamkockázat megléte nyilvánvalóan csökkentené az ország tőkevonzó képességét.

A mai világgazdasági feltételrendszerben a fiskális és a monetáris politika közötti összhang megteremtése, azok egymást erősítő hatása egyre fontosabbá válik, s ez az euró bevezetéséhez szükséges feltételek kialakításához is nélkülözhetetlen. A keretfeltételek akkor tarthatók fenn, ha a monetáris és a fiskális politika közötti koordináció hatékony. Az euró bevezetésével kapcsolatos előnyök és hátrányok értékelésénél ki kell emelni, hogy a bevezetés rövid és középtávon számos problémával járhat, hosszú távon azonban biztos, hogy a pozitív hatások kerekednek felül.

A magyar kormány az EU-csatlakozási szerződés aláírásával egyidejűleg kötelezettséget vállalt arra is, hogy belép az Európai Monetáris Unióba. Az uniós csatlakozás európai integrációnk egyik fontos mérföldköve volt, azonban nem az utolsó lépés. A teljes integráció akkor valósul meg, amikor a nemzeti devizát hazánkban is felváltja az euró mint hivatalos fizetőeszköz. Ebben a tekintetben tehát a mindenkori kormánynak nincs mozgástere. Azt azonban bizonyos határok között a gazdaságpolitika szabadon határozhatja meg, hogy mikor csatlakozik a monetáris unióhoz, milyen ütemezéssel kívánja teljesíteni az euró bevezetésének feltételeit.

Az euró bevezetése a magyar gazdaság számára elemi érdek. Az euróra való áttéréssel ugyanis bizonyosan lényegesen csökken az államadósság finanszírozási terhe, stabilabbá válnak a hazai pénzpiac-

cok, csökken, illetve az eurózónában való kereskedelem esetében megszűnik az árfolyamkockázat. (Önmagában az euróban való finanszírozás kisebb kamatterhe miatt legkevesebb 2%-ponttal csökken a jelenlegihez képest a GDP-arányos államháztartási hiány.) A túlzottan gyors, erőltetett nominális konvergencia azonban súlyos reálgazdasági áldozatokkal járhat, a nem megfelelően felkészült belépés pedig az önálló árfolyam- és kamatpolitika elvesztésével nehéz helyzetbe hozhatja az országot.

A konvergáló gazdaságokban a felzárkózás természetes velejárója a reálfelértékelődés, ami a magasabb infláción és az erősebb nominális árfolyamon keresztül valósul meg. A magasabb infláció inkonzisztens a maastrichti inflációs kritériummal, a nominális felértékelődésnek pedig az ERM-II sávszélei szabnak határt. Amennyiben a szűk, $\pm 2,25\%$ -os sávot vesszük alapul, akkor a nominális felértékelődésnek rendkívül korlátozott a tere, ráadásul minél hitelesebb a gazdaságpolitika, annál erősebb lehet a konvergenciajáték, ami jelentős sterilizációs költséget jelenthet. Összességében az ERM-II csatlakozással kapcsolatban az optimális stratégia az lehet, ha az ország a lehető legkevesebb időt tölti az árfolyam-mechanizmusban, és akkor lép be, amikor a reál- és a nominális konvergencia is elért egy elégséges szintet. Ezáltal mérsékelhető a devizaválságok, sávtámadás kockázata, csökkenthető a nem megfelelő paritás meghatározásának a rizikója is. Összegezve a fentieket, a nominális konvergenciának a reálkonvergenciából kell következnie, ellenkező esetben az euró beveze-

tése nem hozza a várt eredményeket, sőt súlyos áldozatokkal járhat. Egy esetleges későbbi eurócsatlakozás nem hátrányos, ha a késlekedés a reálkonvergencia elősegítése érdekében történik, és az önállóságot, az önálló monetáris és árfolyam-politikát és a még relatíve szabadabban alakítható gazdaságpolitika adta lehetőségeket az ország a felzárkózásra, az égetően fontos strukturális reformok megvalósítására használja fel. Az euró bevezetésének időzítése azonban csak bizonyos határok között tetszőleges. Magyarországnak figyelnie kell a régiós versenytársak csatlakozási stratégiáira is. Abban az esetben, ha a CE4 országok a tervezett időben belépnek a monetáris unióba, hazánk pedig még néhány évig kívül marad, az ronthatja az ország versenyképességét, tőkevonzó képességét, és növelheti a válságok kialakulásának a kockázatát. A 2010. évi céldátum kitolása alapjaiban nem rengetné meg a befektetői bizalmat, de megbolygatná a piacokat, és átmenetileg visszafordítaná a hozamkonvergenciát, továbbá a forint árfolyamában a volatilitás emelkedését eredményezné, ami súlyos veszteségeket, növekvő reálkamatokat eredményezhet minden gazdasági szereplő számára. Ezt a kockázatot kell elkerülni a gazdaságpolitika hiteleségének erősítésével.

Ezért a bankszféra az euróövezethez való mielőbbi, ésszerűen elérhető időpontban való csatlakozást támogatja, ami erősítheti a gazdaságpolitika hitelességének javítására irányuló kényszert; a fenntartható növekedéssel összhangban lévő gazdaságpolitikai kiigazítás szükségességének a felismerését.

Kiemelt jelentősége van az oktatáspolitikai átgondolásának is. Képzett szakmunkások nélkül hazánk tőkevonzó képessége romlani fog, a felsőoktatás elszívja a szakmunkásképzők elől a fiatalokat, krónikus túlképzés alakul ki a költségvetési támogatás terhére. Ugyanakkor a nyelvtudás még mindig nem megfelelő színvonalú, csekély az idegen nyelvet jól vagy elfogadható szinten beszélők aránya. Valószínűleg már az általános iskolák tantárgyszerkezetét is indokolt – sok nyugat-európai ország gyakorlatához hasonlóan – úgy megváltoztatni, hogy a nyelvtanítás súlya jelentősen nőjön.

MELLÉKLET

Hazai mutatók értékelése a nemzetközi környezetben

Növekedés a világban és az EU-ban 2003–2005-ben. A világ GDP-jének növekedése 2004-ben 5% volt. 2003-hoz képest a világgazdaság összes fontosabb régiójában kedvezően alakult a konjunktúra, de a gazdasági növekedés jelentős regionális különbségei továbbra is fennmaradtak. 2005 első felében a világgazdasági központokban a GDP bővülése mérséklődött, az Egyesült Államok növekedése továbbra is kedvező (2005 I. negyedév: 3,5%), miközben Japánban a gazdasági növekedés 0,8%-ra, az eurózónában pedig 0,9%-ra lassult. Nyugat-Európa lassú fejlődésének alapvetően strukturális okai vannak, amelyek a gazdaságpolitika tehetlenségi nyomatóka, valamint a konfliktus- és kockázatkerülés miatt rövid távon

nem változnak. Az európai konjunkturális folyamatok a következő időszakban továbbra is a világ gyorsan fejlődő régióinak ciklusaihoz igazodnak, de a növekedés üteme lényegesen kisebb lesz. Az EU belső gazdasági folyamatait nagymértékben befolyásoló német gazdaság 2004. évi relatíve kedvező konjunktúrája átmenetinek bizonyult, s 2005-re ismét stagnálás közeli állapot alakult ki, ami részben az amerikai export lassulásából, zömében azonban a belső keresleti tényezők csökkenéséből ered. A német gazdaság helyzete azt mutatja, hogy a gazdasági reformtervek ellenére a gazdaságpolitika nem találta meg azt az új eszköztárat, amellyel a német szociális piacgazdasági modell képes lenne alkalmazkodni a jelenlegi viszonyokhoz. Az angolszász gazdasági modellt követő országok, az EU-hoz újonnan csatlakozott európai országok s a kelet-ázsiai gyorsan növekvő államok gazdaságpolitikája és gazdasági berendezkedése is sikeresebbnek tűnik a jelenlegi európai szociális piacgazdasági modellnél.

Egyensúlyi mutatók az USA-ban és az EU-ban 2004-2005-ben. A fizetési mérleghiányok a világgazdaságban növekedtek, s a költségvetési hiányok sem csökkentek számottevően, de összességében a makrogazdasági egyensúlytalanságok csökkentek. Az Egyesült Államok folyó fizetési mérlegének hiánya 2004-ben a GDP 5,7%-át érte el, ami csupán a dollár leértékelődésével járt. 2005-ben a fokozatos monetáris szigorítás hatására a dollár trendszerű erősödése is megindult. Az államháztartás hiánya 2004-ben kedvező irányba változott, s a GDP 4,4%-ára

csökkent. Az Európai Unióban a költségvetési hiányok alakulása is jelzi, hogy a monetáris és a fiskális politika céljai hosszú távon nem választhatók szét. Németország és Franciaország mellett Görögország is azon országok közé került, amelyek képtelenek teljesíteni a Stabilitási és Növekedési Paktum feltételeit, Görögországban a GDP 6,1%-ára ugrott a hiány. [Mind Olaszország (3,0%), mind Portugália (2,9%) közel kerül a Paktum által meghatározott 3%-os limithez.] Az eurózónában összességében kismértékű egyensúlyjavulásra került sor, ami a költségvetések kiegyensúlyozására törekvő megszorító intézkedések hatását jelzi. Az eurózona egészében az államadósság a GDP 72%-át éri el, Olaszországban és Görögországban pedig meghaladja a 100%-ot is. A folyó fizetési mérleg hiánya ugyanakkor az eurózónában évek óta kiegyensúlyozott, amiben fontos szerepe van a külkereskedelmi mérleg kedvező alakulásának.

Közép-Kelet-Európában a GDP-arányos folyó fizetési mérlegek hiánya általánosan csökkent. Annak ellenére, hogy a térségben Magyarországon volt a legmagasabb a hiány, annak mértéke – kismértékben – itt is csökkent 2004-ben (–8,9%). A GDP-arányos költségvetési hiányok Lengyelország, Litvánia és Bulgária kivételével mindenütt csökkentek Közép-Kelet-Európában, a Baltikumban és Dél-Kelet-Európában. (Az új tagállamokban Lengyelországban volt a legnagyobb, –4,8%.)

Ma már a konvertibilitás és a nemzetközi hitelpiacok globálissá válása miatt rugalmasabban lehet finanszírozni a költségvetési hiányt külföldről. Ez a folya-

Költségvetési hiányok és folyó fizetési mérlegek a GDP %-ában (ESA95)

	Költségvetési hiányok				Folyó fizetési mérlegek a GDP %-ában			
	2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004
Csehország	-5,9	-6,8	-11,7	-3,0	-5,4	-5,6	-6,2	-5,2
Lengyelország	-3,5	-3,6	-4,5	-4,8	-2,9	-2,7	-2,2	-1,5
Magyarország	-4,7	-9,3	-5,5	-4,6	-6,2	-7,1	-9,0	-8,9
Szlovákia	-6,0	-5,7	-3,7	-3,3	-8,6	-8,2	-0,8	-3,5
Szlovénia	-2,8	-2,4	-2,0	-1,9	0,2	1,5	-0,4	-0,4

Forrás: BA-CA CEE Report, 2005/2.

mat, ami a folyó fizetési mérleg egyenlegét rontja, korábban nagy valószínűséggel az árfolyam jelentős módosulását váltotta volna ki. Napjainkban azonban az árfolyamváltozás sem szükségszerűen jelentkezik, mivel a hiány tovább finanszírozható pótlólagos külföldi források felhasználásával. (Ez azonban az adott gazdaság stabilitásától és gazdaságpolitikájának hiteltelenségétől is függ.) A folyó fizetési mérleg hiánya és az árfolyamváltozás közötti kapcsolatot a nemzetközi vállalatok tevékenysége is tovább gyengíti. Amennyiben a hiányt nemzetközi forrásokból hatékonyan és relatíve olcsón lehet finanszírozni, az nem csökkenti a beruházások hazai pénzpiacokról történő fedezését, de a fizetési mérleg hiányának növekedéséhez vezet. Nyitott és liberalizált pénz- és tőkepiacok mellett a beruházások finanszírozhatók a hazai megtakarítások nem kielégítő nagysága ellenére hitelfelvétel vagy direkt tőkeimport révén.

A termelékenység és a munkaerőpiacok fejlődése az USA-ban és az EU-ban 2000 után. Az USA-ban a munkanélküliség csökkent (2003: 6%, 2004: 5,5%, 2005.

május: 5,1%), a GDP dinamikusan növekedett (4,4%), és a termelékenység is javult (2005. I. negyedév: 2,6%, az előző negyedévhez képest). Míg a munkanélküliségi ráta 9%-ra nőtt az EU-25-ökben, gyengébb volt a növekedés és a munkaerőtermelékenység javulása is. Nagyok a különbségek az országok között is.

Az unió kedvezőtlen helyzetét részben a sokkal drágább és rugalmatlanabb munkaerőpiac folyamatai magyarázzák. Ugyanolyan technológiákba történő beruházások hozama az Európai Unióban vagy akár Japánban kisebb az Egyesült Államokban elérhetőnél, mivel a munkavállalók költségei (beleértve az elbocsátással járó kiadásokat is) sokkal magasabbak. Emiatt a foglalkoztatottság növelésének, új munkavállalók felvételének kockázata az Egyesült Államokban kisebb. Így paradox módon a munkavállalók elbocsátásának könnyebbége a kedvezőbb gazdasági folyamatok mellett a munkanélküliség nagyobb mértékű csökkenését teszi lehetővé. Ezek a különbségek az országok versenyképességi rangsoraiban is egyértelműen nyomon követhetőek. Az USA áll az

M. 2. táblázat

**A munkaerő-termelékenység változása, EU-25 = 100
(egy foglalkoztatottra jutó GDP alapján, vásárlóerő-paritáson)**

	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	100,0	100,0	100,0	100,0*	100,0*
EU-15	108,4	108,2	107,8	106,7*	106,4*
Euró-zóna	109,1	108,7	107,8	106,5*	106,1*
Cseh Köztársaság	59,7	60,9	61,3	61,8	64,0
Németország	103,1	102,3	102,1	101,3	100,9
Franciaország	124,5	125,0	123,0	120,8	120,4
Olaszország	119,9	117,2	113,3	109,6	108,5
Magyarország	61,3	65,0	67,4	67,3	69,3
Szlovákia	55,2	56,5	59,6	59,0	59,5
Nagy-Britannia	105,1	106,9	109,1	108,7	108,4
USA	134,3	134,5	137,0	138,6	140,6*
Japán	95,3	95,7	95,8	96,8	99,0*

Forrás: Eurostat, */előzetes adatok.

élen, délkelet-ázsiai, skandináv és Benelux-országok követik, majd Japán, U.K., Németország, végül a viseigrádiak és a mediterrán országok (ez utóbbi két csoporton belül csupán Csehország előzi meg hazánkat 2005-ben).

**Az adórendszerek átalakulásának
nemzetközi trendjei,
magyar adópolitikai dilemmák**

A nemzetek közötti adóverseny felerősödése magyarázza, hogy a GDP-arányos adóterhelés az EU-ban az 1999. évi csúcspont után egyre több országban elkezdett csökkenni. A 2000 óta eltelt időszakban a GDP-arányos adóterhelés általában csökken, s ez összefüggésben van az egyre

több országra kiterjedő, s alapvetően a vállalati adókat, egyes esetekben pedig a személyi jövedelemadót érintő csökkenéssel. 2003-tól kezdődően az adórendszerbeli változások nem utolsósorban az Európai Unió bővítése következtében is felgyorsultak. Az EU korábbi tagállamai és az új tagállamok adószervezete az elmúlt években mind az adóterhelés, mind a direkt adók, mind pedig a társadalombiztosítási járulékok esetében ellentétesen változott. A 2000-es években felgyorsult adóváltoztatások célja a személyi jövedelemadó rendszeren belül alapvetően a foglalkoztatás bővítése, a hátrányosabb helyzetű csoportok jövedelmének a növelése és az adóalap szélesítése volt. Emellett a társasági adók szintjének jelentős csökkentésére került sor több országban.

M. 3. táblázat

Összes adóterhelés a GDP %-ában

	1995	1999	2000	2001	2002	2003
Ausztria	43,6	45,7	44,7	46,5	45,4	44,8
Belgium	47,1	48,1	48,0	48,2	48,7	48,1
Dánia	50,1	52,3	50,4	50,7	49,7	49,8
Egyesült Királyság	36,7	38,1	38,7	38,5	37,0	37,1
Finnország	46,7	47,2	48,2	46,2	46,1	45,1
Franciaország	45,4	47,3	46,8	46,5	45,6	45,7
Görögország	34,7	39,6	40,9	39,2	39,8	38,6
Hollandia	40,5	41,6	41,5	40,0	39,4	39,3
Írország	35,2	33,4	33,3	31,6	29,8	31,2
Németország	42,3	43,9	44,0	42,2	41,7	41,7
Portugália	34,5	36,7	37,3	36,6	37,4	38,1
Olaszország	42,9	43,6	43,1	42,9	42,4	43,2
Spanyolország	34,3	35,3	35,9	35,7	36,3	36,5
Svédország	50,2	54,5	54,7	52,9	51,0	51,4
Ciprus	–	29,5	31,4	32,7	32,5	34,3
Csehország	36,2	34,8	34,5	34,6	25,5	36,2
Észtország	37,9	34,4	32,2	31,6	32,4	33,4
Lengyelország	39,4	37,2	35,2	35,4	35,5	35,8
Lettország	33,7	32,6	30,3	29,1	28,9	29,1
Litvánia	28,6	32,1	30,2	28,8	28,6	28,7
Magyarország	43,6	39,2	39,6	39,3	38,9	39,2
Málta	31,3	29,0	29,7	31,9	34,3	34,2
Szlovákia	40,6	34,7	33,2	32,1	32,5	30,9
Szlovénia	41,1	39,8	39,3	39,4	39,7	40,3
EU12	42,5	43,7	43,5	42,6	42,1	42,2
EU15	42,0	43,2	43,1	42,3	41,6	41,8
EU25	–	42,9	42,7	42,0	41,3	41,5
USA	27,9	29,7	29,9	28,9	26,4	25,4

Forrás: Tax revenue in EU Member States Trend, level and structure 1995–2003. Statistics European Communities, 2005.

Ez a folyamat a kelet-európai országokból indult ki alapvetően, s a fejlettebb nyugat-európai országok a lehetséges kedvezőtlen hatásoktól való félelem miatt gyorsan e változások követőivé váltak.

Az adóterhelés vizsgálata azt mutatja, hogy az EU fejlettebb államaiban nagyobb az adóbevételek aránya a GDP-n belül. Adószervezet: a fejlettebb országokban relatíve kisebb a közvetett adók aránya, a fejlettebb országokra inkább jellemző a közvetlen adók nagyobb súlya, a kevésbé fejlett országok esetében nagyobb arányt képviselnek a társadalombiztosítási járulékok az adóbevételeken belül. Részletesebben:

- 1995 és 2002 között mind a régi, mind pedig az új tagállamokban nőtt az indirekt adók súlya (1,2%-kal). A régi tagállamokban 1,1%, az új tagállamokban 1,5% volt a növekedés.
- A direkt adóknál a régi és az új tagok közötti eltérések erőteljesebben jelentkeznek. Az előbbi országcsoportban 2002-ben 33,5%, utóbbiban 22,5% volt a közvetlen adók mértéke az adóbevételekben, így az EU egészében átlagosan 33,1% az arány, Magyarországon 26,9%. A direkt adóknál a változás elmentés előjelű volt 1995 és 2002 között a két országcsoportban: a régi tagállamokban nőtt (2 százalékponttal), az új tagállamokban csökkent a direkt adók súlya (6,6 százalékponttal!).
- Az EU átlagában 2,8 százalékponttal csökkent a társadalombiztosításból befolyó bevételek aránya, de míg a régi tagok esetében átlagosan 3,1 százalékpontos a csökkenés, addig a 10 új csatlakozó esetében 5,1 százalékponttal

emelkedett a részesedés. 1995-ben az újonnan csatlakozott országokban, 2002-ben pedig a régi tagállamokban volt alacsonyabb a társadalombiztosítási járulékoknak az aránya az adókon belül. A társadalombiztosítási járulékoknál is fordított a változások előjele.

A magyar adómértékekről nemzetközi összehasonlításban négy fontosabb tény érdemes kiemelni.

- A GDP-arányos adóterhelés szintje: 2003-ban az EU-25-ök átlaga 41,1% volt, ami magasabb, mint a magyar szint (39,2%).
- A direkt adók: a 2002. évi magyar adat (26,9%) az EU-15-ök (33,5%) átlaga alatt, az újonnan csatlakozott országok átlaga felett volt (22,5%).
- Az indirekt adók szerepe: Magyarországon viszonylag jelentős (39,2%), mivel aránya mind az új, mind pedig a régi tagállamok átlagánál magasabb.
- A társadalombiztosítási bevételek: a hét év átlagában az EU-ban 32,9%-ot tett ki arányuk az adóbevételek között, 36,7%-ot az új tagországokban, s 32,8%-ot a régi tagállamokban. Magyarország itt „beleolvad” a középmezőnybe a 33,7%-os mutatóval.

A közép-európai országok között Magyarországon a legmagasabb az adóbevételek mértéke a bruttó hazai termékhez (GDP) viszonyítva, s e mutató alapján az adóterhelés inkább a fejlettebb EU-tagállamokkal mutat hasonlóságot. Ezek a fejlettebb EU-tagállamok az elmúlt évtizedben – a gazdasági sikereket felmutató északi országok kivételével – elsősorban az EU kevésbé versenyképes, az elmúlt időszakban növekedési, fejlődési problé-

mákkal küszködő országait ölelik fel (pl. Németország, Olaszország, Franciaország). Részleteiben:

- A fogyasztási adók aránya az összes adóterhelésen belül azokban az országokban magasabb szintű (az EU-15 átlagánál magasabb), amelyek erőteljes fejlesztéspolitikát folytatnak. Ilyen Dánia (32,6%), Írország (38,7%), Görögország (36,2%) és Finnország (29,8%), illetve az új tagállamok között Magyarország. Nálunk a fogyasztási adók súlya – 2001-ben – 37,4% volt, ez valamennyi visegrádi országhoz képest magas érték. Ugyanakkor pl. Svédország (25,8%), az USA (17,6%), Japán (20,1%), Kanada (26,3%) esetében ezek aránya kimondottan alacsony.
- A fogyasztási adók közül az általános forgalmi adó hatása a legjelentősebb. Magyarország ebben a viszonylatban a kifejezetten magas adószintű országok közé tartozik az OECD-, EU-országokhoz és az újonnan csatlakozottakhoz képest is, csak Svédországban és Dániában 25% az általános forgalmi adó általános kulcsa. (Az áfa vonatkozásában azonban nem tapasztalható a társasági adóhoz hasonló szintű adócsökkentési verseny beindulása. 2004-ben egyedül Csehországban és Szlovákiában csökkent az előző évhez képest 1%-kal az áfa normál kulcsa.)
- A munkajövedelmekre kivetett adók és járulékok (jövedelemadó + társadalombiztosítási járulék) magas szintje (az EU-átlag feletti érték) azon országokban volt megfigyelhető, ahol a szociális piacgazdaság céljai előtérben vannak. Ilyen ország: Svédország

(62,4%), Németország (60,1%), Finnország (52,6%), Belgium (54,6%), Franciaország (51,5%), Dánia (54,7%) és Ausztria (50,9%). Az angolszász és a mediterrán államok közös jellemzője a munkajövedelmekre kivetett adók alacsony súlya; Írország (38%), Nagy-Britannia (38,4%), Luxemburg (39,7%), Görögország (36,8%) esetében még a 40%-ot sem éri ezen adók súlya. Ugyanakkor az USA esetében ez az arány meghaladja a 60%-ot!

Az EU-15-öknél szinte valamennyi országban a munka adóztatása egyre inkább a háttérbe kerül. Különösen gyors visszatorzulás tapasztalható Hollandia (–5,8 százalékpont), Finnország (–4,0 százalékpont) és Ausztria (–3,9 százalékpont) esetében, a trendhez képest csupán Görögország (+1,2 százalékpont) és különösen Olaszország (+3,0 százalékpont) mutat ellenkező irányú eltérést.

A személyi jövedelemadó esetében Magyarország pozíciója viszonylag kedvező, de csak akkor, ha a régi EU-hoz viszonyítjuk. A bekövetkezett adócsökkenés ellenére is a közép-európai térségben Magyarországon a legmagasabb a terhelés, nem is beszélve a legmagasabb adókulcshoz tartozó jövedelem rendkívül alacsony szintjéről.

Magyarország, a legmagasabb személyi jövedelemadó-rátákat vizsgálva, az OECD országok átlagához tartozik, azonban ha az új EU-tagállamokat vizsgáljuk, akkor csak Lengyelországban és Szlovéniában magasabb a legmagasabb jövedelemadó-kulcs. Ugyanez érvényes a legalacsonyabb személyi jövedelemadó-kulcsokra is, Magyarország az OECD országok középmező-

M. 4. táblázat

Szja és járulékok a közép-európai országokban (%)

Ország	SZJA	Munkavállalói	Munkáltatói	Év
Észtország	25	0	33	2005
Magyarország	18–38	13,5	33,5	2005
Lettország	25	9	20,1	2004
Lengyelország	19–40	18,7	20,4	2004
Románia	16	17	32,5	2005
Szlovákia	19	13,4	34,7	2004
Csehország	15–32	12,5	35	2004

Forrás: <http://www.worldwide-tax.com/>

nyébe tartozik, azonban ha az új EU-tagállamokat nézzük, akkor csak Észtországban és Lettországban magasabb ez a szint. (Ott egykulcsos az szja.)

Ha a legmagasabb személyi jövedelemadó-kulcsokat, valamint az egy főre jutó GDP-t vizsgáljuk az EU-tagországokban, azt látjuk, hogy a magasabb jövedelmű országokban általában magasabb a legmagasabb személyi jövedelemadó-kulcs, míg a szegényebb országokban alacsonyabb kulcsokat alkalmaznak. E trendtől eltér Magyarország és Lengyelország, ahol kifejezetten magas ez a kulcs a jövedelmekhez képest; illetve fordított irányban Ciprus, Írország és az Egyesült Királyság, ahol meglehetősen alacsony kulcsot alkalmaznak a jövedelmek nagyságához képest. Magyarország esetében ki kell emelni, hogy rendkívül alacsony az az összeg, ahol belép a legmagasabb személyi jövedelemadó-kulcs. 2003. évi adatok szerint Magyarországon ez a határ 5115 euró, míg Lengyelországban 16 690, Cseh-

országban 31 145, Szlovákiában 13 492, Szlovéniában 35 916, Görögországban 23 400, Spanyolországban 45 000, Portugáliában pedig 52 247 euró!

Jelentős az eltérés Magyarország és a többi újonnan csatlakozott ország között a személyi jövedelemadó-bevételek GDP-n belüli arányát tekintve is. Magyarországon ez az adónem jóval nagyobb súlyt képviselt, mint az újonnan csatlakozott országok esetében, a társasági adóbevételek GDP-n belüli aránya ennél kiegyensúlyozottabb. A tb-járulékok GDP-hez viszonyított arányát tekintve Magyarország alacsony értéket mutat, tehát látszólag alacsony az elvonás mértéke. A lakosságnak azonban csupán 30-40 százaléka után fizetnek járulékot a teljes lakosság ellátását biztosító egészségügyi és nyugdíjrendszerbe, vagyis a magas járulékkulcs ellenére alacsony a befizetések GDP-ből való részesedése. Az elvonás további csökkentése tehát csak a járulékfizető kör bővítésével valósítható meg.

M. 5. táblázat

Közvetlen adók aránya a GDP százalékában (2003)

Ország	Szja	Társasági adó	Közvetlen adók összesen
Magyarország	7,7	2,4	10,4
Csehország	4,8	4,4	9,3
Lengyelország	4,6	1,9	7,3
Szlovénia	5,9	1,4	8,0
Új tagállamok	5,4	2,5	8,4

Forrás: OECD revenue statistics.

A munkavállalók összadóterhelése tekintetében Magyarország az ország fejlettségét is figyelembe véve a magas adószintű országok közé tartozik, mind OECD viszonylatban, mind pedig az új tagállamokkal összehasonlítva.

A tőkeadók esetében nem lehet szám-szerűsíthető következtetéseket levonni a fejlettség viszonylatában. Az angolszász és a mediterrán országok valamennyien az átlag feletti értékkel szerepelnek az adatok között. Itt a legmagasabb aránnyal rendelkező országok közé Portugália (24%), Olaszország (26,8%) Írország (25,8%) Spanyolország (25,8%) és Luxemburg (33,6%) tartozik. (2002. évi adatok.)

Sok olyan ország van, ahol a magán-személyek kamatjövedelmeit is megadóztatják. A magyar adórendszer leginkább a vagyoadók teljes adóterhelésen belüli súlyában tér el a fejlettebb országok rendszertől. Ez egyébként az átalakuló országok esetében is jelentkezik. (Az EU-15-ök adóbevételei között átlagosan 6,3%-ot ér el a vagyon adóztatásából származó bevétel. A hét év alatt nem lehet az átlag érdemi változásáról beszélni.) Ezen a téren valószínűleg jó megoldás lenne, ha az

iparüzési adót a lakosság és a vállalkozások ingatlanjainak valamilyen szintű, akár fokozatosan bevezetésre kerülő adóztatása váltaná ki.

Az adók szerepe a gazdasági növekedésben az elmúlt néhány év során a korábbiakhoz képest felerősödött. Egyes adóbevételek csökkentése, azok struktúrájának módosítása jelenleg relatíve fontos szerepet játszik egy adott ország gazdasági folyamatainak, versenyképességének alakításában. Az elvonás mértékének növelése a beruházások lassulásával jár. Az elvonási szint növekedésének gazdaságfékező hatása a bruttó hazai termékhez viszonyított személyi jövedelemadó-bevételek mértéke és a GDP növekedése közötti kapcsolatban is érzékelhető. Negatív, közepes erősségű korreláció van a személyi jövedelemadó alakulása és a beruházási ráta között. A személyi jövedelemadó GDP arányában való csökkenése nagyobb beruházási rátával és GDP növekedéssel jár együtt. Amennyiben a legmagasabb személyi jövedelemadó-kulcsokat vetjük össze a gazdasági növekedéssel, akkor egyértelmű, erős kapcsolatot lehet találni, azaz a magasabb adókulcsok az

Európai Unió országaiban általában kisebb növekedéssel, illetve kisebb beruházási hányaddal párosulnak. Azaz a jövedelemadó mértékének és legmagasabb kulcsának csökkentése révén a növekedés gyorsulhat a háztartások rendelkezésre álló jövedelmének növekedésével, ami a

megtakarítások növelésével a beruházások bővülését, illetve a fogyasztási kiadások emelkedésével a kínálat élénkítését váltja ki. A vállalati adók súlya és a GDP növekedése, valamint a beruházási ráta közötti korreláció igen bizonytalan.